

Katedra: Sociálních studií a speciální pedagogiky

**Studijní
program:** Sociální práce

Studijní obor: Penitenciární péče

**Specializované oddělení výkonu trestu odnětí
svobody**

Specialized department of imprisonment

Bakalářská práce: 12–FP–KSS– 4003

Autor:

Jana Černá

Podpis:

**Vedoucí
práce:** Doc. PhDr. Vratislava Černíková, CSc.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
56	7	0	10	19	1

V Liberci dne: 25. 4. 2013

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jana Černá**
Osobní číslo: **P10000688**
Studijní program: **B7508 Sociální práce**
Studijní obor: **Penitenciární péče**
Název tématu: **Specializované oddělení výkonu trestu odnětí svobody**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce: Analýza činnosti Specializovaného oddělení výkonu trestu odnětí svobody ve věznici Příbram, analýza významu přínosu pobytu na tomto oddělení výkonu trestu odnětí svobody pro odsouzené.

Požadavky: Studium odborné literatury, stanovení hypotéz, sběr a analýza dat, interpretace výsledků šetření.

Metody: Dotazníkové šetření.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

ČERNÍKOVÁ, Vratislava, et al., 2008. Sociální ochrana. Terciální prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-138-0

HAVRDOVÁ, Zuzana, 1999. Kompetence v praxi sociální práce. Praha:

OSMIUM. ISBN 80-902081-8-5

FISHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří, 2009. Sociální patologie. 1. vydání. Grada.

ISBN 978-80-247-2781-3

FROMM, Erich, 2007. Anatomie lidské destruktivity. Praha: AURORA. ISBN

978-80-7299-089-4

MATOUŠEK, Oldřich, et al., 2003. Metody řízení sociální práce. 1. vydání.

Praha: Portál. ISBN 80-7178-548-2

MATOUŠEK, Oldřich, 2001. Základy sociální práce. 1. vydání. Praha: Portál.

ISBN 80-7178-473-7

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Vratislava Černíková, CSc.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

1. dubna 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

26. dubna 2013

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 23. dubna 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Specializované oddělení výkonu trestu odnětí svobody
Jméno a příjmení
autora: Jana Černá
Osobní číslo: P10000688

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 25. 4. 2013

Jana Černá

Poděkování

Děkuji Doc. PhDr. Vratislavě Černíkové CSc., za odborné vedení, cenné rady a znalosti, které mi při tvorbě této práce poskytla.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině, zejména svým dětem, za trpělivost a podporu při mém studiu. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat personálu Specializovaného oddělení výkonu trestu ve věznici Příbram, a to zejména Ing. PhDr. Zdeňku Kilianovi za přátelství, podporu a předávání svých znalostí a zkušeností, nejen během mého studia, ale i profesního života, čehož si velmi vážím.

Název práce:	Specializované oddělení výkonu trestu odnětí svobody
Jméno a příjmení autorky:	Jana Černá
Akademický rok odevzdání:	2013
Vedoucí práce:	Doc. PhDr. Vratislava Černíková, Csc.

Resume

Cílem Bakalářské práce je seznámit odbornou i laickou veřejnost s činností Specializovaného oddělení výkonu trestu odnětí svobody. Cílem teoretické části je popsat činnost tohoto specializovaného oddělení, metody, které jsou zde používány při práci s odsouzenými, stejně jako příklady péče o zaměstnance, kteří s těmito odsouzenými pracují. Dále je zde stručný nástin průběhu penitenciárního procesu a postpenitenciární péče.

Cílem empirické části je zaměření se na význam přínosu pobytu na tomto oddělení výkonu trestu odnětí svobody pro odsouzené. Rovněž je v této části cílem ukázat formou dotazníkového šetření profil odsouzených zařazených k výkonu trestu na tomto oddělení a na kazuistickém případě zhodnotit, zda zvolený terapeutický průběh kopíruje potřeby odsouzených na tomto oddělení.

Teoretická část je koncipovaná jako průběh penitenciárního procesu. Pro odbornou veřejnost je v této části uveden teoretický úvod do terapeutického procesu v rámci práce s odsouzeným na tomto oddělení.

Klíčová slova: penitenciární proces, poruchy osobnosti, drogy, terapie, supervize, profil pachatele

Name:	Specialized department of inprisonment
Author's name and surname:	Jana Černá
Academic year of issue:	2013
Work leader:	Doc. PhDr. Vratislava Černíková, Csc.

Summary

The purpose of this Bachelor study is to acquaint the expert and lay public with the activities of the specialized department of the inprisonment. The aim of the theoretical part of the work is to describe the specialized department, and methods, which are used for work with prisoners, as well as the care of employees's who work with these people. More over there is a brief description of penitentiary process and postpenal care.

The aim of the empirical part is to focus on the contribution of the stay in this department. As well the aim of this part is to show a profile of the prisoner by the form of a questionnaire and to value on a case history, if there was chosen the right therapeutical procedure for the prisoner's needs.

The theoretical part is conceived as an introduction to the activities of penitentiary process. For the expert public, a theoretical introduction to therapeutic process in term sof work with prisoners in this department.

Key words: penitentiary process, personality disorders, drugs, therapy, supervision, profile of the offender

Obsah

Úvod.....	11
TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1. Věznice Příbram.....	12
2. Průběh penitenciárního procesu.....	13
2.1 Vyšetřovací vazba.....	13
2.2 Výkon trestu odnětí svobody.....	14
2.2.1 Institucionalizace.....	16
2.2.2 Ideologizace.....	16
3. Poruchy osobnosti	18
3.1 Disociální porucha osobnosti.....	19
3.2 Typy osobností.....	21
4. Drogová problematika ve vězeňství.....	23
4.1 Závislosti a zneužívání omamných a psychotropních látek	24
4.2 Možnosti léčby.....	26
5. Specializované oddělení výkonu trestu odnětí svobody.....	27
5.1 Hlavní cíle a poslání Specializovaného oddělení.....	27
5.2 Cílová skupina odsouzených.....	28
5.3 Vstupní posouzení.....	29
5.4 Stanovení individuálního plánu.....	30
5.5 Terapeutický průběh.....	32
5.6 Podmínky pro ukončení pobytu na Specializovaném oddělení.....	33
6. Metody odborného zacházení a jejich formy.....	34
6.1 Skupinová terapie.....	34
6.2 Sociálně právní poradenství.....	35
6.3 Pohybově relaxační technika.....	35
7. Péče o zaměstnance.....	36
7.1 Supervize.....	36
7.2 Vzdělávání.....	37
8. Postpenitenciární péče.....	37
9. Kontinuální péče.....	38
PRAKTICKÁ ČÁST.....	39

10. Analýza profilu odsouzeného zařazeného do výkonu trestu odnětí svobody na Specializované oddělení výkonu trestu.....	40
10.1 Kazuistika.....	47
10.2 Souhrn	50
11. Závěr.....	52
12. Příloha.....	53
13. Seznam použité literatury:.....	55

Seznam použitých zkratek symbolů

ČR	Česká republika
GŘVS	Generální ředitelství Vězeňské služby
LSD	Diethylamid kyseliny lysergové, narkotikum
NGŘ	Nařízení Generálního ředitele
SpO	Specializované oddělení
THC	Tetrahydrocannabiol
VTOS	Výkon trestu odnětí svobody
VV	Výkon vazby

Úvod

Kriminalita se objevuje v každé společnosti. Její formy jsou však závislé na době, kdy probíhá. Z historického pohledu jsme se v minulosti mohli setkat s majetkovou či násilnou trestnou činností, jednotlivé tresty však byly udělovány různého charakteru. Avšak dnes kriminalitu ovlivňuje především současné dění ve společnosti. Jednou z příčin je i drogová závislost osob. Drogová scéna, jak se možná někteří domnívají, již prostupuje i do problematiky penitenciárního procesu a na tento stav je nutné reagovat. Problematika drogové závislosti s ohledem na počet osob, kteří vstupují do výkonu trestu odnětí svobody je vysoce postavené téma ve společnosti, jelikož sebou přináší i vysokou míru páchané kriminality.

Pro samotný personál věznic, drogově závislé osoby představují zvýšené bezpečnostní riziko, jelikož jejich chování a jednání je nepředvídatelné povahy. Zacházení s těmito osobami během výkonu trestu musí tedy odpovídat dané situaci a praxe ve věznicích nám ukazuje, že je nutné přispůsobit i výchovné a vzdělávací programy pro tyto osoby. Samotný výkon trestu odnětí svobody se musí potýkat s drogovou závislostí odsouzených, přestože z povahy věci není zařízením určeným k odvykání závislostem na omamných a psychotropních látkách. Specifika výkonu trestu tedy ovlivňují i možnosti léčby těchto osob.

Lze říci, že ze společenského pohledu je nutné na tuto situaci reagovat, jelikož osoby po výkonu trestu je potřeba zařadit zpět do společnosti a prioritou zůstává, aby dané osoby již nerecidivovaly a jejich setrvání mezi běžnou populací bylo bezproblémové a ve prospěch celé společnosti.

TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části této práce se její autorka v první řadě zaměří na popis penitenciárního procesu obecně. S ohledem na specifické problémy odsouzených, kteří se velmi často potýkají s poruchou chování či osobnosti v důsledku užívání psychotropních a omamných látek je hlavní část práce zaměřena na specializované zacházení s touto skupinou odsouzených. Jednou z věznic, kde je zřízeno takto specializované oddělení výkonu trestu je věznice Příbram.

1. Věznice Příbram

Věznice Příbram se nachází ve Středočeském kraji. Svou povahou je určena pro výkon trestu odsouzených, zařazených do výkonu trestu odnětí svobody s ostrahou. Součástí věznice je však i oddělení určené pro odsouzené s dozorem i dohledem. Od roku 2002 je v této věznici zřízeno Specializované oddělení pro odsouzené s poruchou osobnosti a poruchami chování způsobené užíváním psychotropních látek.

Vznik této věznice je datován do roku 1953, kdy na tomto místě byl zřízen vězeňský pracovní tábor. Odsouzení zde pracovali v nedalekých hlubinných uranových dolech. Ve většině případů se jednalo o politické vězně.

V současné době kapacita věznice dosahuje téměř tisícovky odsouzených. Ubytovací systém odsouzených je otevřeného typu v panelových a zděných ubytovnách, což znamená, že ložnice odsouzených se neuzamykají. Pro odsouzené, kteří mají problémy s adaptací, nebo si odpykávají tresty za kázeňské přestupky, zde slouží oddělení s celodenním uzavřením celového typu.

Pracovní uplatnění nacházejí odsouzení vně i mimo areál věznice, a to u soukromých subjektů nebo v rámci hospodářské činnosti samotné věznice. Mezi soukromé subjekty zaměstnávající odsouzené v současné době patří zejména Technické služby města Příbram nebo Masna Příbram, kde se odsouzení podílejí na zpracování masa a výrobě masných výrobků (České věznice).

2. Průběh penitenciárního procesu

Obecně lze říci, že penitenciární proces dělíme do dvou významných částí, a to výkonu vazby a samotného výkonu trestu odnětí svobody. Každá z těchto dvou částí má své specifické rysy. Výkon trestu odnětí svobody je zaměřen svou povahou na proces výchovy, avšak ve výkonu vazby respektujeme presunkci nevinny a samotné působení na obviněné je zejména psychologického charakteru.

Obvinění z trestného činu představuje pro psychiku člověka velmi zásadní zátěž, se kterou se jen velmi těžko vyrovnává. Lze říci, že zejména závisí na samotné osobnosti obviněného, jakým způsobem se s tímto zásahem vyrovná. Ovlivňuje nejen prožívání, uvažování, ale i samotné jednání či chování člověka. Zejména, pak osoby s dosavadní nekriminální kariérou mají pocit ohrožení, úzkosti a strachu z budoucnosti. Obranné reakce člověka v zátěžových situacích patří mezi významné mechanismy pro samotné psychické vyrovnání se se vzniklou situací.

2.1 Vyšetřovací vazba

Výkon vazby představuje závažný zásah do občanských práv a svobod člověka. Je upraven zákonem č. 293/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Dále pak vyhláškou Ministerstva spravedlnosti ČR č. 377/2004 Sb., kterou je vydán řád výkonu vazby.

Lze říci, že samotným účelem výkonu vazby je především zajištění osoby a zabránění ji v pokračování trestné činnosti, dále pak v ovlivňování svědků a maření vyšetřovací činnosti. Posledním důvodem, pro který může soud shledat důvody ke vzetí do vazby, je jeho obava z útěku či skrývání obviněného. Při výkonu vazby je uplatňován tzv. princip presunkce nevinny, který obviněným zajišťuje náhled na jejich osobu jako na osobu nevinnou, a to do doby jejich pravomocného odsouzení. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že obviněná osoba může být podrobena pouze takovým omezením, která jsou nutná ke splnění samotného účelu výkonu vazby.

Výkon vazby probíhá ve vazebních věznicích nebo věznicích, která mají zřízená oddělená oddělení pro výkon vazby. Ostraha obviněných i odsouzených je zajišťována Vězeňskou službou ČR na základě zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční stráž. O vzetí obviněného do vazby rozhoduje soud, který vydává písemný příkaz a rozhodnutí o vzetí do vazby. Bez těchto písemností nelze převzít obviněného do výkonu vazby (Štěrba, 2009, s.60).

2.2 Výkon trestu odnětí svobody

Osoby odsouzené k výkonu trestu jsou povinny podrobit se omezením některých práv a svobod, které jsou v rozporu s účelem samotného výkonu trestu a nemohou být tedy uplatněna. Lze říci, že se jedná zejména o omezení nedotknutelnosti osoby na její soukromí, pohyb a pobyt, vyplývající z pobytu ve věznici. Nemohou si zvolit lékaře či zdravotnické zařízení, kde budou ošetřováni. Dále je též omezeno právo na zachování listovního tajemství a právo svobodné volby povolání. Odsouzení se nemohou združovat ve spolcích, podnikat či provozovat jakoukoliv hospodářskou činnost. Vykonávat též nemohou ani volené či veřejné funkce. Nepřísluší jim právo na stávku.

Výkon trestu odnětí svobody (dále jen výkon trestu) je v České republice upraven zákonem č. 169/ 1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů a současně vyhláškou Ministerstva spravedlnosti ČR č. 378/ 2004 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

V tomto zákoně je upraven nejen výkon trestu ve věznicích, ale i ve zvláštních odděleních vazebních věznic. Obsahuje též výkon trestního opatření odnětí svobody, který je ukládán mladistvým odsouzeným, podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Orgánem zajišťujícím výkon trestu, střežení odsouzených a dozor nad nimi je v České republice Vězeňská služba ČR.

Výkon trestu vykonávají odsouzení ve 4 diferenciovaných typech věznic, a to:

- s dohledem
- s dozorem
- s ostrahou
- se zvýšenou ostrahou

Jednotlivé typy věznic se liší podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti. O samotném zařazení odsouzeného k výkonu trestu do typu věznice rozhoduje vždy soud. Pojem diferenciacie, však není zmiňován pouze s ohledem na typologii věznic, ale i s ohledem na vnitřní diferenciaci, kterou však provádí výlučně Vězeňská služba ČR na základě odborné diagnostiky vězňených osob. Patří mezi nejvýznamnější nástroje Vězeňské služby ČR, k předcházení konfliktního jednání vězňených osob (Štěrbá, 2009, s. 65).

„Trest je pojmově vymezen jako opatření státního donucení, ukládané jménem státu k tomu povolanými soudy v trestním řízení, jímž se působí určitá újma za spáchaný trestný čin jeho pachateli a které vyslovuje společenské odsouzení trestného činu a jeho pachatele“ (Černíková, 2008, s. 24).

Obecně, můžeme definovat účel trestu jako:

- ochranu společnosti před pachateli trestných činů
- zamezení pachateli v páčání další trestné činnosti
- výchovu pachatele k řádnému životu
- preventivní výchovné působení pro ostatní jedince ve společnosti

Obecně lze říci, že výkon trestu odnětí svobody je rozdělen do několika fází, které na sebe postupně navazují.

Nástup trestu

Odsouzený může být přijat do výkonu trestu na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu, nebo na základě nařízení výkonu trestu odnětí svobody. Pokud pobývala osoba odsouzená do rozhodnutí soudu o jejím odsouzení v civilním životě, nastupuje do výkonu trestu na základě výzvy soudu k nástupu do výkonu trestu. V případě prodlevy nástupu odsouzeného, soud vydává příkaz k dodání odsouzeného do výkonu trestu (Štěrba, 2009, s. 65).

Průběh trestu

V průběhu trestu je odsouzený povinnen se účastnit programu zacházení, který je složen z povinných a nepovinných aktivit. Je povinnen dbát všech pravidel a povinností. Za jejich neplnění, lze uložit odsouzenému kázeňské tresty. V případě pozitivního hodnocení personálu i kázeňské pochvaly, na základě kterých pak může čerpat předem dané výhody.

Pobyt ve výkonu trestu vyžaduje určitou adaptaci jedince na podmínky života ve věznici. Tento jev je v odborné literatuře popisován jako tzv. prizonizace a výrazným způsobem

sníží úspěšnost opětovné integrace odsouzeného do společnosti. Lze konstatovat, že každý jedinec dříve či později je nucen přijmout, alespoň z části některá pravidla či normy vězeňské subkultury. Tento psychologický proces, kdy dochází k přeměně člověka na vězně, lze rozdělit do dvou složek, a to institucionalizaci a ideologizaci.

2.2.1 Institucionalizace

Institucionalizaci, lze označovat jako výsledek adaptace na přísně a současně vysoce organizovaný život ve vězení. Je provázen ztrátou samostatnosti, aktivity a soukromí. Odsouzení přemýšlí o životě pouze v rovině života ze dne na den. Dalším typickým znakem je projev předstírání poslušnosti. Vytváří se tak syndrom tzv. dobrého a špatného vězně. Malá část odsouzených, mezi které lze zařadit prvovězněné osoby, však projevují odpor proti institucionalizaci. Jsou však velmi často v důsledku odmítavého postoje podřídit se pravidlům personálem kázeňsky postihovány. Ve skupině odsouzených je pak na tuto osobu často vyvíjen psychický či fyzický nátlak, protože zejména recidivisté mají snahu o bezproblémový výkon trestu a tato osoba je ve většině případů vnímána jako donašeč či zrádce.

2.2.2 Ideologizace

Ideologizace se vyznačuje přijetím norem, hodnot, názorů, postojů a pravidel vězeňského prostředí. Má desocializační charakter. Odsouzený v první fázi tyto hodnoty a normy neochotně přijímá, později v nich může, ale nalézt ztotožnění. Jedním z nejčastějších ukazatelů je přijetí vězeňského argotu. Ideologizace je vnímána jako proces zvláště nepříznivě a dochází k ní oproti institucionalizaci u menšího počtu odsouzených. Vyznačuje se zejména ospravedlňováním vlastního delikventního chování a nacházení příčin ve společnosti. Roli hraje také délka trestu, pracovní zařazení či charakter věznice. Někteří odsouzení se mohou začít chovat tak, jak by se samy mimo věznici nikdy nechovali. Přistupují na homosexuální styky, lhaní nebo na násilí páchané na slabších. Další část odsouzených se od takového jednání naopak rázně distancuje a současně vystupuje. Jejich motivací může být následný protitlak personálu, proto raději tyto situace sami eliminují (Fisher, 2009, s. 224).

Výstup z trestu

Ve věznicích jsou zřizována tzv. výstupní oddělení, kam jsou umísťováni odsouzení před

výstupem z výkonu trestu odnětí svobody. Z pravidla jsou na toto oddělení zařazováni odsouzení, jejichž trest byl delší než 3 roky. Programy zacházení těchto oddělení jsou zaměřeny na vytváření podmínek pro plynulý přechod do občanského života. Tyto oddíly se vyznačují zejména zvýšenou sebeobslužností odsouzených (Štěrbá, 2009, s.100).

S ohledem na osobnost pachatelů trestné činnosti a povaze jejich kriminální kariéry je nezbytné vězněným osobám věnovat zvláštní zacházení, aby byla zajištěna nejvýznamnější funkce trestu, a to výchovná.

Program zacházení

Program zacházení je zpracováván každému odsouzenému, na základě komplexní zprávy jednotlivých posouzení, a to psychologického, pedagogického, sociálního, popř. lékařského, s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a trestnou činnost. Jeho hlavním cílem je konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, který směřuje k dosažení cíle směřujícího k jeho úspěšné reintegraci do společnosti. Je složen z:

- pracovních aktivit
- vzdělávacích aktivit
- speciálně výchovných aktivit
- zájmových aktivit
- Oblast utváření vnějších vztahů

Tento program je pravidelně vyhodnocován odbornými zaměstnanci. Četnost vyhodnocení je závislá na specifické skupině odsouzených, zda-li jsou mladiství, ve výkonu trestu s dozorem apod.. Hodnocení plnění programu zacházení je základem pro návrh na změnu typu věznice, změnu diferenciační skupiny nebo podmíněnému propuštění.

Významným aspektem je znalost osobnosti vězněných osob, jelikož lze na základě těchto informací předvídat jejich obtíže a následně odborným působením na ně včas reagovat.

3. Poruchy osobnosti

Obecně lze říci, že osobnost je soubor individuálních tělesných a duševních vlastností člověka, které se v průběhu jeho vývoje obohacují o vrozené dispozice představující temperament a získané vlastnosti, které nazýváme charakterem.

V případě poruchy osobnosti, tak lze hovořit o poruše charakterových a temperamentových rysů odlišných od většiny lidí (Praško, 2003, s. 15).

Jedná se poruchy trvalé, které jsou jen těžko ovlivnitelné a přetrvávají po celý život. Jedinci s poruchou osobnosti se vyznačují sklony k neobvyklým či přehnaným reakcím, na v celku běžné podněty v prožívání a mohou vést až k disharmonii osobnostních vlastností.

Z historického pohledu byla problematika poruch osobnosti spojena s nejzávažnějšími duševními onemocněními, které se v dřívějších dobách nazývali psychopatie. S nástupem druhé poloviny 19. stol. nastává rozvoj v této oblasti medicíny, kdy v roce 1888, jako první je definoval jako poruchy osobnosti Koch.

„Charakterizoval je jako nedostačivost, pro níž je typická porucha chování, přičemž tito lidé nejsou ani duševně nemocní, ani mentálně retardovaní“.

Podrobně je rozpracoval později německý psychiatr Kurt Schneider (Vágnerová, 2004, s. 511).

Podle Mezinárodní klasifikace nemocí jsou poruchy osobnosti členěny do 8 specifických poruch osobnosti:

- Paranoidní osobnost
- Schizoidní osobnost
- Explosivní osobnost
- Anankastickou osobnost
- Asociální či disociální osobnost
- Histriónskou osobnost
- Anxiózní osobnost

Každá výše uvedená porucha osobnosti má specifické formy v projevech chování a v sociálních vztazích. Velmi často se však stává, že se jednotlivé poruchy při diagnostikování navzájem překrývají a nejedná se tak jen o jednu charakteristickou poruchu (Praško, 2003, s. 18).

3.1 Disociální porucha osobnosti

Nejčastějším typem poruchy osobnosti, se kterou se setkáváme na SpO u odsouzených, je disociální porucha osobnosti, která je velmi často doprovázena užíváním návykových látek. Mezi základní znaky této poruchy patří nezáměr o práva druhých lidí a egocentrismus. Obecně, lze jejich chování hodnotit, jako chování bez svědomí. Jedinci, jež trpí tímto typem poruchy osobnosti, mají odlišné emoční prožívání a chování od ostatních. Projevuje se zejména vzrušivostí, emoční labilitou a mají zvýšené sklony k afektivním reakcím. Již od raného dětství, lze v jejich chování spatřovat krádeže, lhaní a záškoláctví. Velmi často mají také problémy s autoritami, které jen velmi těžko uznávají. Neakceptují omezení vlastního uspokojení. Mají velmi nízkou schopnost empatie. Jejich nedostatečné sklony ke stimulaci je v dospělosti velmi často vedou ke konzumaci alkoholu a psychotropních látek, mají též sklony k riskantním a dobrodružným akcím. Jelikož potřebují být neustále v akci a uspokojovat své potěšení, velké problémy jim činí odložení svého uspokojení. Typickým znakem je lhostejnost ke společenským pravidlům a morálce, jsou velmi konfliktní a ze svých nezdarů obviňují druhé (Praško, 2003, s. 227- 232).

K vysvětlení poruch osobnosti nám může pomoci tzv. Cloningerova trojdimenzionální typologie osobnosti, která vznikla jako následek kritiky zjednodušené psychologické typologie osobnosti. Autoři této teorie (Cloninger, Svrakic, Przybeck) se zaměřili na výzkum mozku, zejména neuropřenašečů. Uvádí, že temperament se váže k nevědomé paměti, která je založená na emočním vnímání prostoru, oproti charakteru, který se vázán naopak k vědomé, která je zprostředkovávána slovy nebo obrazy. Základem této teorie je tedy otázka, jakým způsobem odlišíme osobu trpící poruchou osobnosti od člověka, který má pouze výraznou osobnost. Cloninger rozděлил svou teorii do čtyř temperamentových dimenzí:

- Inhibiční rozměr
- Aktivační rozměr
- Dependentní rozměr

- Perzistentní rozměr
- Inhibiční rozměr

Lze říci, že tento rozměr je také někdy nazýván jako brzdící a zaměřuje se zejména na etologické studie. U osoby se projevuje opatrností vedoucí až k úzkosti, neuropřenašečem je v tomto případě serotonin a v popředí je „harm-avoidance“

- Aktivační rozměr

Uváděný též jako činnostní, u člověka vyhledává podněty a přenosem je dopamin. Projevuje se ochotou riskovat, vede k impulsivitě, agresivitě a v popředí se nachází „novelty-seeking“

- Dependentní rozměr

Tento rozměr je též uváděn jako závislostní rozměr. Přenašečem je noradrenalin a již názvu je patrné, že hlavním důvodem je závislost na odměně. U jedince se projevuje citlivostí, oddaností, vedoucí až k chorobné závislosti. V tomto případě je uváděno, že v popředí se nachází „reward-dependence“

- Perzistentní rozměr

Autor teorie ho nazývá též jako vytrvalostní. Uváděno je, že v popředí je tzv. síla vůle. Byl popsán až později, projevuje se pracovitostí, vytrvalostí. V tomto případě však není přiřazen žádný neurotransmitter.

Jak již bylo dříve popsáno, autor teorie označuje temperament jako vrozený adaptační systém, charakter jako naučenou představu o sobě, byli na základě této úvahy stanoveny 3 dimenze charakteru.

- Rozměr sebeřízení

„Souvisí se silou vůle neboli schopností jedince ovládat, řídit a přizpůsobovat chování tak, aby odpovídalo situaci v souladu s jím zvolenými cíli a hodnotami“.

- Rozměr spolupráce

Je autorem knihy popisován jako schopnost ztotožnit se s ostatními lidmi a přijmout je.

- Rozměr sebepřesahu

Tato dimenze je zaměřená na duchovní rozměr, jelikož se prokázalo, že většina lidí medituje

nebo se modlí každý den (Baštecká, 2001, s.163- 164).

Vágnerová, však ve své knize uvádí odlišné členění dimenzí. První dimenzi označuje jako závislost na odměně, kdy jedinci mají zvýšenou potřebu ocenění, pochvaly a podpory. Další dimenze, tj. druhá, je zaměřena na potřeby nových silných zážitků. V souvislosti s touto dimenzí autorka knihy popisuje poruchy dopaminergního metabolismu mozku. Třetí dimenze je zaměřená na potřebu vyhýbat se nebezpečí. Jedincům v tomto případě zcela chybí schopnost reakce na danou situaci a následky, které by mohli v důsledku jednání nastat (Vágnerová, 2004, s. 512).

Výskyt poruchy osobnosti je v širokém spektru běžné populace zcela běžný. Jednoznačné procentuální vyjádření ale není možné, jelikož vždy záleží na výběru skupiny zařazené do diagnostiky. Přibližně je však možné říci, že poruchou osobnosti trpí přibližně 10-15 % populace. Poruchy osobnosti se zpravidla poprvé objevují v období puberty, nebo-li adolescence a přetrvávají po zbytek života s různými výkyvy. Těmi mohou být problémy v životě, v důsledku partnerských problémů, problémů v zaměstnání či generačním přechodu. U jedinců se projevují nespokojeností, problémy často nevidí u své osoby, ale vinu naopak přikládají druhým. Jsou konfliktní a emocionálně nevyvážení – výbušní. V pozdějším věku dochází ke zvýraznění lítostivých a paranoidních rysů, oproti zmírnění některých povahových rysů např. explozivity (Praško. 2003, s. 20).

3.2 Typy osobností

Typologie osobnosti je známá již od starověku. V základním rozdělení hovoříme o čtyřech typech temperamentových skupin, a to: sangvinicích, melancholicích, cholerických a flegmaticích. Jednotlivé typy osobností jsou definovány určitými vlastnostmi, rysy a znaky osobnosti. V oblasti kriminologie a typologie osobnosti pachatele, rozlišujeme pět základních typů. Jedná se o:

- Socializovaný typ
- Neurotický typ
- Psychopatický typ
- Mentálně nedostačivý typ
- Psychotický typ

Socializovaný typ

Tento typ osobnosti vykazuje obecné poznatky v chování a prožívání jeho myšlenkové pochody jsou srozumitelné. Osobnost pachatele nevykazuje výrazné známky poruch. Lze tedy říci, že jeho reakce na spáchaný trestný čin odpovídá běžným představám. Jedná se o lítost, smutek nebo strach z reakce jeho okolí.

Práce s tímto typem pachatele ve výkonu trestu není těžká, jelikož s ním lze snadno navázat komunikaci a zaměřit se na apelaci na jeho morální hodnoty (Čírtková, 2000, s.68).

Neurotický typ

U osobnosti tohoto pachatele se vyskytují neurotické poruchy, ve formě úzkosti, hysterie nebo depresivního chování. Tyto reakce se promítají nejen do jeho motivace ke spáchanému trestnému činu, ale i do samotného způsobu provedení. Nejčastěji hovoříme o určitém amatérismu, kdy pachatel zanechá na místě činu řadu stop, útěk z místa činu je chaotický, neplánovaný.

U tohoto typu osobnosti, lze apelovat na jeho morální hodnoty a kladné stránky osobnosti, jelikož svůj trestný čin prezentuje jako osudové klopýtnutí (Čírtková, 2000, s.69).

Psychopatický typ

U tohoto pachatele trestného činu sehrávají významnou roli charakterové a temperemntové rysy a vlastnosti osobnosti. Projevují se jak v motivaci, tak v samotném způsobu spáchání trestného činu. Psychopatická osobnost je diagnostickým termínem. Jedince popisuje jako osobu projevující se nápadnými a zvláštními způsoby chování a prožívání. Práce, ale i jednání s těmito lidmi je velmi obtížné i v běžném životě, o to horší v závažných situacích, kde vznikají stavy hierarchie. Komunikace je velmi obtížná a v případě inteligentního jedince dochází často k manipulacím či snaze odvézt pozornost od zcela zásadních otázek. Odborná literatura uvádí, že náprava pachatele není vyloučena, vyžaduje však dlouhodobé a speciální působení (Čírtková, 2000, s.71).

Mentálně nedostačivý typ

Osobnost těchto pachatelů trestných činů, se vyznačuje nízkou inteligencí, jejich rozumové schopnosti jsou nižší než u běžných jedinců. Trestná činnost vykazuje primitivní osobnost a

vyznačuje se jednoduchostí a přímočarostí. Často jsou pachatelé sexuálních útoků, kdy oběťmi jsou děti nebo zvířata. Jsou velmi ovlivnitelní a nekritičtí. S ohledem na páchaní trestné činnosti ve skupině, bývají často vykonavatelé cizích nápadů.

Psychotický typ

Do této skupiny pachatelů řadíme jedince, kteří v době spáchání trestného činu byly ovlivněni duševním onemocněním. V případě trestných činů se jedná o velmi brutální činy, které mohou být až bizarní. Jejich motivace bývá zvrácená, nepochopitelná. Při vyšetřování těchto osob se předpokládá přizvání znalce a vypracování znaleckého posudku z oboru psychiatrie či psychologie. V případě prokázání duševní poruchy je shledána tzv. nepřičetnost (Čírtková, 2000, s. 73).

4. Drogová problematika ve vězeňství

Osoby zneužívající drogy tvoří značnou část skupiny odsouzených. Informace z věznic uvádějí okolo 39%, ovšem kvalifikovaný odhad osob závislých nebo užívajících drogy se pohybuje okolo 46% vězňů. Drogové scény ve věznicích i mimo ně se vzájemně obohacují a jsou v interakci.

Typickým znakem osobnosti odsouzených užívajících drogy, je neschopnost snášet zátěž a nízká frustrační tolerance.

Průnik drog do samotných věznic, však přináší mnoho rizik, jak pro personál věznice, tak pro odsouzené. Bezpečnostní riziko přináší zejména možnost agresivního, nepředvídatelného jednání odsouzených, kterému jsou vystaveni zaměstnanci na pracovištích. Mezi zdravotnická rizika a rizika zejména spojená s uživateli drog, patří přenosy chorob a další poškozování zdraví. Z psychologického hlediska dochází k dalšímu závažnému poškozování osobnosti jedince. Penologické riziko je spojeno s porušováním pořádku a nekázní ostatních vězňů. S ohledem na užívání těchto zakázaných látek dochází k selhávání výchovného působení.

Do opatření zamezujících průnik zakázaných látek nepovolených předmětů věznice každým rokem investují značné finanční prostředky. Nelze však říci, že tyto prostředky jsou nevhodně investovány, a nelze ani souhlasit s názorem, že české věznice jsou drogami zasyceny. Je zde však skutečnost, že v některých věznicích není problém drogu získat. Průnik drog do věznic probíhá nejen na základě jednotlivých selhání zaměstnanců, ale drogy do věznic přinášejí i návštěvy a osoby, kterým je vstup do věznic povolen s ohledem na jejich výkon zaměstnání, a

kteřé Vězeňská služba ČR může při vstupu do věznice jen omezeně kontrolovat. S ohledem na tyto skutečnosti se Vězeňská služba ČR zaměřila na eliminaci přísunu drog v oblasti pravidelného přísunu, potřebného množství drogy a druhu látky. Závislosti ve věznicích představují spouštěcí faktory patologických jevů, kterými může být šikana, agresivita nebo nekázně odsouzených.

Nelze však zapomenout na další významný faktor, který spočívá v drogách, jako v prostředku platby. S ohledem na zákaz držení finančních prostředků, funguje mezi odsouzenými velmi propracovaný směnný obchod a držení drog představuje velmi významný byznys v této oblasti.

Mezi hlavní příčiny zneužívání omamných a psychotropních látek během výkonu trestu nebo vazby považujeme návyk z civilního života, a to v případě, kdy daná osoba do věznice přichází již se závislostí. Další významnou příčinu představuje stereotyp vězeňského života, který dříve či později přináší pocit nudy a potřeby neobvyklých zážitků. Současně vyvolává únik z reality a snahy zbavit se tíhy svých osobních problémů.

4.1 Závislosti a zneužívání omamných a psychotropních látek

Obecně lze říci, že existence černého trhu s omamnými a psychotropními látkami svými účinky podporuje faktor tzv. druhého života vězňů. Ze zjištěných informací vyplývá, že osoby užívající v civilním životě alkohol nebo jiné drogy, bez problémů přechází na drogové látky dostupné ve věznicích. Po propuštění se však vrací ke svým původním drogám. Mezi nejčastěji zneužívané drogy ve věznicích patří: pervitin, heroin, marihuana a léčiva. Mezi nejčastěji zneužívaná léčiva řadíme Rohypnol, Rivotril, Diazepam nebo Tramal (Sochůrek, 2007, s. 43-46).

Heroin

Patří do skupiny opiátů, což jsou látky tlumící bolest. Opiáty jsou vyráběny buď z opiového máku nebo ze syntetických surovin. Mimo účinků tlumících bolest, působí také jako sedativum na centrální nervový systém.

S užíváním opiátů je však spojen závažný problém, kterým je závislost. Vzniká v podstatě ihned, čímž dochází k opětovnému užití a ke stálému zvyšování dávek. Při dlouhodobém užívání opiátů, dochází k nahrazování peptidů, což jsou látky, které má každý jedinec v těle, a

které vytvářejí příjemný pocit. Jedná se o endorfíny, dynorfíny a enkefaliny. Při vysazení drogy dochází u jedince ke křečím, pocení a silné nevolnosti.

Marihuana

Patří do skupiny kanaboidů. Účinnou látkou je tetrahydrocannabinol, neboli tzv. THC (dále jen THC). Účinky drogy nastupují do několika minut po požití, a to v případě kouření. Způsobuje euforii, uvolnění. Při vyšších dávkách nebo u začínajících uživatelů, může však způsobit sluchové halucinace nebo paniku. S ohledem na užívání odsouzenými, spočívají její rizikové faktory v navrácení možných účinků nedávno užitých drog např. LSD.

Obecně lze říci, že THC způsobuje stárnutí buněk, poškozuje paměť a zhoršuje soustředěnost. Závislost na této látce je přisuzována především závislosti psychické, v ojedinělých případech může však vzniknout i závislost fyzická.

Pervitin

Patří do skupiny stimulačních drog. Jedná se o metamfetamin. Uvolňuje v těle člověka zásoby energie a zvyšuje výkonnost celého organismu. Jeho užití vede k euforii, snižuje únavu, působí nechutenství a zlepšuje schopnost empatie. Po odeznění jeho účinků, ve většině případů po 8 – 24 hodinách po požití, vyvolává fáze deprese spojené s celkovým vyčerpáním organismu. Při jeho užívání se může u člověka objevit toxická psychóza, a to především ve formě paranoidně – halucinatorního syndromu, který je též označován jako tzv. stíha. Osoba závislá na pervitinu často vykazuje známky neklidu, napětí, poruch spánku, ale i sebevražedného jednání. Závislost na tomto druhu drogy je především psychická, fyzická závislost však není vyloučena. Vysoké nebezpečí však nastává při kombinaci užívání pervitinu s jinými látkami tohoto druhu, a to zejména antidepresivy. Zvyšuje se pravděpodobnost nežádoucích účinků (Drogová poradna).

Léčiva

Nejčastěji zneužívanými psychofarmaky jsou benzodiazepiny. Slouží především jako doplňková droga, v kombinaci s jinými látkami, a to především alkoholem, heroinem nebo barbituráty. Jejich užívání je nebezpečné, jelikož jejich účinek společně s jiným druhem tlumivých látek může přivodit až smrt. Obecně lze říci, že tlumí centrální nervový systém, jejich využití v lékařství je však mnohostranné. Od sedativ, hypnotik až po např. antiepileptika.

Způsobují ospalost, zmatenost, delší reakci člověka. Také narušení krátkodobé paměti. Rozdělujeme je do několika různých skupin. Závislost na těchto látkách je fyzická i psychická, srovnatelná se závislostí na opiátech. Mezi nejčastěji zneužívané bezodiazepiny řadíme Rohypnol, Nitrazepam, Diazepam, Neurol nebo Lexaurin (Drpgová poradna).

4.2 Možnosti léčby

Možnosti léčby drogových závislostí jsou během výkonu trestu omezené, přes to lze však říci, že právě výkon trestu lze považovat za nejúčinnější v oblasti odvykání. Z dostupné nabídky v oblasti léčby drogových závislostí lze využít následující možnosti:

- Poradna drogové prevence
- Bezdrogová zóna
- Specializované oddělení
- Oddělení s ochranným léčením

Poradna drogové prevence

Poradna drogové prevence je zaměřena na preventivní a poradenskou činnost v této oblasti. Koordinuje spolupráci s dalšími subjekty a organizacemi, navrhuje opatření v oblasti drogové prevence a podílí se na vzdělávání personálu.

Bezdrogová zóna

Bezdrogová zóna je typem oddělení ve věznicích, jejichž hlavním cílem je minimalizovat možnost kontaktu odsouzených s drogou. Je zde aplikován diferencovaný výkon trestu zaměřený na bezdrogový režim. Odděluje též odsouzené, kteří v civilním životě drogy neužívali a minimalizovala se tak možnost, že drogy začnou užívat během výkonu trestu. Odsouzený je zařazen do bezdrogové zóny na svou žádost, která obsahuje i dobrovolný souhlas s respektováním pravidel a zásad oddělení. Zařazení podléhá projednání komise a schválení ředitele věznice.

Specializované oddělení

Popisu specializovaného oddělení je věnována samostatná kapitola práce. Obecně lze však

říci, že toto oddělení je zaměřeno na odsouzené se závislostí na omamných a psychotropních látkách.

Oddělení s ochranným léčením

Na tomto typu oddělení je vykonáváno ochranné léčení nařízené odsouzenému soudem. Je zde vykonávána terapeutická činnost a odborné zacházení, ve spolupráci s lékařem specialistou. Metody zacházení spočívají v uplatňování takových přístupů, které vedou k motivaci jedince abstinovat, ovlivňují jeho náhled na drogovou závislost a vedou ho ke zdravému životnímu stylu během i po výkonu trestu (Sochůrek, 2007, s. 36 – 47).

Ve věznici Příbram, lze od roku 2006 využít i možnost substituční metadonové léčby. Popřípadě i léčby interferonové, která je léčbou hepatitidy typu C, kterou velmi často bývají nakaženi uživatelé drog.

5. Specializované oddělení výkonu trestu odnětí svobody

Specializované oddělení výkonu trestu odnětí svobody ve věznici Příbram je zaměřené na odsouzené s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním psychotropních látek (dále jen SpO). Jak již bylo v práci výše popsáno, vzniklo v roce 2002. Důvodem jeho zřízení byla celospolečenská poptávka, jelikož problém zneužívání psychotropních látek zejména v 90.letech velmi významně vzrostl a s tím i spojený problém zvýšené kriminality. Po roce 1989, uvolnění systému a možnosti vycestování do zahraničí, drogová scéna v České republice dostala nový rozměr. Skladba odsouzených ve výkonu trestu se následně začala rapidně měnit a do výkonu trestu nastupovalo mnoho osob závislých na psychotropních či omamných látkách. Bylo tedy nutné na tuto situaci reagovat.

5.1 Hlavní cíle a poslání Specializovaného oddělení

Hlavním cílem SpO je motivace odsouzených směřující ke změně jejich stávajícího životního stylu.

„ Konkrétně lze konstatovat, že „Poslání“ vyjadřující filozofii SpO ve Věznici Příbram je pomoci odsouzeným k tomu, aby dosáhli vlastní autonomie, dostatečných osobních

kompetencí a přesvědčení, které jim pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákony" (Manuál Specializovaného oddělení, 2010, s. 2).

Dalším, neméně důležitým úkolem Specializovaného oddělení, je naučit odsouzené kontrole svého jednání a oslabení vlivu psychotropních látek do té míry, aby se odsouzení mohli vyrovnat se svou závislostí na drogách a opětovně našli místo ve společnosti.

Motivace odsouzených se zaměřuje především na následující prvky a to:

- prevence kriminality a drogového relapsu
- změna hodnotového systému
- motivace k zaměstnání

5.2 Cílová skupina odsouzených

Obecně lze říci, že cílová skupina odsouzených, kteří se zařazují do výkonu trestu odnětí svobody na SpO je definována zejména Nařízením generálního ředitelství VSČR č. 42/2009, §9 a čl. 1 a 2. Jednotlivé diagnózy jsou ve většině případů určovány lékařem. V případech, kdy lékařem není stanovena, diagnózu stanovuje psycholog SpO.

Mezi pozitivní indikace pro pobyt na tomto oddělení výkonu trestu, lze zmínit zejména některé faktory, které s ohledem na práci celého odborného týmu pracovníků mohou zvýšit efektivitu práce. Nejvýznamnějším faktorem je zejména pozitivní motivace odsouzeného ke změně svého jednání a chování. Je však nezbytné předcházet účelové manipulaci odsouzených, jejichž cílem není ve své podstatě změna chování, ale snaha o zajištění lepších podmínek ve výkonu trestu. Mezi tyto zmiňované podmínky, lze zejména zařadit lepší podmínky ubytování, četnost aktivit, zejména sportovních a volnější režim.

Dalšími pozitivními indikacemi mohou být nedokončená předchozí léčba před nástupem do výkonu trestu, pobyt v komunitě, nebo samotná délka trestu, která nepřesahuje délku 1 roku trestu. Na motivaci odsouzených působí i fakt, že v případě zařazení na tomto oddělení praxe ukazuje, že jejich následné přeřazení do mírnějšího typu věznice či podméněného propuštění dosahují mnohem častěji, než ostatní odsouzení. S ohledem na výše popsané, lze hovořit o

velmi vysoké motivaci ke změně.

Neméně důležitým faktorem, který ovlivňuje nejen přijetí osob na SpO, ale i jejich míru motivace je dobře fungující rodinné zázemí, které podporuje celkovou lepší adaptaci jedince zpět do společnosti a motivuje ho ke změnám.

Pokud hovoříme o pozitivních indikacích, je nezbytné v této souvislosti zmínit i faktory související s trestnou činností odsouzených. Neboť s ohledem na kriminální kariéru a průběh trestné činnosti, lze předpokládat jednání odsouzených po výkonu trestu.

Pro potřeby SpO ve věznici Příbram byla zaměřena pozornost zejména na tyto následující indikátory:

- počátek kriminální kariéry po dosažení plnoletosti
- neporušený podmíněný trest
- trestný čin nebyl spáchán ve skupině
- optimální hranice stanovena na 3. odsouzení do výkonu trestu odnětí svobody

5.3 Vstupní posouzení

Vstupní posouzení probíhá standardně u každého odsouzeného na nástupním oddělení při nástupu do věznice. Tento postup vychází z vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., v platném znění.

Toto posouzení se skládá z pedagogické, sociální a psychologické anamnézy. V případě žádosti odsouzeného k nástupu na Specializované oddělení probíhá přijímací posouzení dané osoby na základě rozhodnutí komise. Odsouzený je povinen svůj zájem prokázat motivačním dopisem a podáním vlastní žádosti.

Komise složená z odborných pracovníků SpO, psychologa, speciálního pedagoga, vychovatele terapeuta a sociálního pracovníka, provádí posouzení na základě komplexní zprávy. Tato zpráva je složena z psychologického, pedagogického, zdravotního a sociálního posouzení. Velmi důležitou úlohu při vstupním posouzení tvoří indikace a kontaindikace pro přijetí. Součástí celkového posouzení jsou i další informace o odsouzeném a hodnocení rizik a potřeb odsouzeného. Jedná se především o zhodnocení jeho postojů, vzdělání, případné závislosti a užívání omamných látek. Důležitým faktorem je i sociální zázemí tvořené

kontaktem s rodinou, bydlením nebo zaměstnáním.

Odborná komise po té předkládá souhrné materiály pro rozhodnutí o přijetí na oddělení řediteli věznice (Manuál Specializovaného oddělení, s. 9).

5.4 Stanovení individuálního plánu

Individuální plán odborného zacházení je stanoven každému odsouzenému při zahájení pobytu na oddělení. Cíl jeho pobytu je modifikován do cíle programu zacházení, který je průběžně vyhodnocován na jednání pedagogické rady. Po nástupu na oddělení je každý jedinec povinnen se seznámit s pravidly pobytu, základními terapeutickými cíli a jednotlivými odbornými zaměstnanci.

Odsouzený je též povinnen se seznámit s motivačním systémem, vyhodnocováním terapeutického programu a bodového hodnocení. Požadavky jednotlivých odborných pracovníků, které souvisí s danými aktivitami, režimem výkonu trestu na oddělení a týdením plánem jednotlivých aktivit. Účast na týdením komunitním setkání, mimo jiné přináší i průběžné informace o změnách v programu aktivit. Povinná část programu zacházení platná pro každého odsouzeného zařazeného na tomto oddělení níže, viz. tabulka č. 1.

Tabulka č. 1- Povinná část aktivit programu zacházení

Název aktivity	Vedoucí aktivity	Počet hodin týdně	oblast
Komunitní setkávání	Speciální pedagog	1	Speciálně výchovná
Skupinová psychoterapie	Psycholog, vychovatel terapeut	2	Speciálně výchovná
Arteterapie	Vychovatel terapeut	1	Speciálně výchovná
Psychotechniky	Vychovatel terapeut	1	Speciálně výchovná
Autogenní trénink	Vychovatel terapeut	1	Speciálně výchovná
Programově diskusní skupina	Vychovatel terapeut	1	Speciálně výchovná
Jóga	Vychovatel terapeut	1	Speciálně výchovná
Pohybově relaxační aktivita	Vychovatel terapeut	1	Speciálně výchovná

Právní vědomí	Speciální pedagog	1	Vzdělávací
Základy vzdělávání	Vychovatel terapeut	1	Vzdělávací
Občanská nauka a kulturní rozhled	Vychovatel terapeut	1	Vzdělávací
Sociálně právní poradenství	Sociální pracovnice	1	Vzdělávací
Sebeobslužné aktivity	Vychovatel	1	Vzdělávací
Vytváření a podpora hygienických návyků	Vychovatel	5	Vzdělávací
Vytváření a podpora stravovacích návyků	Vychovatel	5	Vzdělávací
Behaviorální nácviky a kognitivní rehabilitace	Sociolog	1	Speciálně výchovná
Zájmová kulturní aktivita	Vychovatel terapeut	1	Zájmová

Následující tabulka (č. 2) popisuje přehled volitelných aktivit

Tabulka č. 2 - *Volitelná část aktivit programu zacházení*

Název aktivity	Vedoucí aktivity	Počet hodin týdně	Oblast
Individuální psychoterapie	Psycholog	individuálně	Osobnost odsouzeného
Tématické referáty	Psycholog	individuálně	Osobnost odsouzeného
Zájmové aktivity	Vychovatel terapeut	individuálně	Zájmová
Kořeny evropské kultury	Kaplanka	individuálně	Duchovní
Práce s knihou	Vychovatel terapeut	individuálně	Zájmová

(Manuál Specializovaného oddělení, 2010, s. 4).

Z tradice oddělení vychází i garance a individuální přístup. Ten je zejména uplatňován

systémem vzájemných dohod a oboustraným respektem. Garanty jednotlivých odborných aktivit si volí odsouzení samostatně, podle svých potřeb a preferencí. Tento způsob práce vede odsouzené k vyšší míře odpovědnosti a samostatnosti. Jak již bylo v práci dříve zmiňováno, motivační faktor spočívá v propojení bodového systému se systémem kázeňským, kdy odsouzení jsou bodově hodnoceni za své aktivity v programu zacházení. Kázeňským hodnocením, pak v důsledku bývá především udělení pochvaly. Systém vnitřní diferenciací je rozdělen do třech skupin. V případě zařazení odsouzeného do III. difenciační skupiny, na základě neplnění stanovených cílů, aktivit a jejich povinností vylývajících ze zařazení k výkonu trestu odnětí svobody na Specializovaném oddělení, dochází k jeho vyřazení.

Pobyt na oddělení, lze též rozdělit do dvou částí a to v případě, že odsouzenému byl během pobytu na oddělení uložen další výkon trestu. S ohledem na tuto situaci, lze důvodně předpokládat, že pobyt na oddělení by v dané situaci neplnil účel. Posouzení o rozdělení pobytu na Specializovaném oddělení je vždy velmi individuální.

5.5 Terapeutický průběh

Pobyt na oddělení je indikován v délce 12 až 16 měsíců. Samotná terapeutická činnost je rozdělena do 4 fází, které jsou tématicky rozděleny s ohledem na působení na odsouzené.

1. Fáze - Motivace

Tato fáze je zaměřena především na motivaci odsouzeného, vedoucí ke změně jeho postojů, názorů a systému hodnot. Z praxe odborných pracovníků vyplývá, že během této fáze, lze upozorovat, zda-li odsouzený nastoupil na SpO s ohledem na jeho výhody, nebo zda-li je jeho motivace prokazatelná. Odsouzený by měl v této fázi prokázat schopnost absolvovat program oddělení, spolupráci v terapeutické skupině, aktivní komunikaci o reflexi svého dosavadního života.

2. Fáze – Kriminalita

Druhá fáze terapeutického procesu je zaměřena na kriminalitu, zejména zhodnocení nevýhod při páčání trestné činnosti. Důležitým faktorem je odpovědnost za následky kriminálního jednání. Je zde kladen důraz i na prevenci. Vezmeme-li v úvahu, že prodejní cena jednoho gramu pervitinu se na černém trhu pohybuje okolo 1 200 Kč, závislá osoba konzumuje gram

drogy denně, a v průměru k prvnímu odsouzení k nepodmíněnému trestu dochází po čtyřech letech závislosti na droze, lze snadno vyčíslit finanční potřebu závislé osoby, kterou je nucen si opatřit trestnou činností, dále viz. tabulka č.3.

Tabulka č. 3 - *Vyčíslení finanční potřeby na zajištění drogy*

1. den	1 200,00 Kč
365 dní	438 000,00 Kč
4 roky	1 752 000,00 Kč

3. Fáze – Prevence drog

Předposlední fáze procesu je zaměřena na prevenci drogového relapsu odsouzených. Spočívá zejména v rozeznání příčin, které vedli v konečném důsledku k užívání omamných a psychotropních látek a drogové závislosti. Je zde kladen důraz na osobní přínos hledání samostatné cesty z drogové závislosti, následné péče po výkonu trestu a dotýká se i otázek sociálního charakteru, zejména v oblasti dluhové zátěže a sociální pomoci.

4. Fáze – Zaměstnání

Poslední terapeutická fáze je zaměřena na resocializaci odsouzených do společnosti, jejíž jedním z hlavních předpokladů je získání a udržení si zaměstnání. Odsouzení by měli být schopni aktivně zhodnotit své možnosti uplatnění na pracovním trhu, úspěšně zvládnout přijímací pohovor u zaměstnavatele. Je zde kladen důraz na všeobecnou znalost zákoníku práce a též určité schopnosti hospodařit s finančními prostředky (Manuál Specializovaného oddělení, 2010, s. 12-15).

5.6 Podmínky pro ukončení pobytu na Specializovaném oddělení

Podmínky vedoucí k ukončení pobytu na oddělení vychází z Nařízení generálního ředitele č. 42/2009 (dále jen NGR). Pobyt se ukončí z rozhodnutí ředitele věznice, a to na základě písemného návrhu odborné komise. Důvodů k ukončení pobytu může být mnoho, lze je však rozdělit na důvody kázeňské a formální.

Z kázeňských důvodů, lze především uvést neplnění programu pro svou pasivitu, kázeňské přestupky narušující komunitní způsob ovlivňování odsouzených – distribuce a užívání návykových látek a držení nepovolených předmětů. Dále také agresivní chování uplatňované nejen na osataní odsouzené, ale i směrem k personálu oddělení. Pokud hovoříme o důvodech formálních, které vyplývají ze samotného pobytu na oddělení, lze hovořit o uplynutí doby stanovené pro zařazení na SpO, písemná žádost samotného odsouzeného, změna věznice nebo rezistence k terapeutickému programu v důsledku osobnostního založení či dokončení programu.

6. Metody odborného zacházení a jejich formy

O terapeutickém programu a jednotlivých aktivitách je vedena spisová dokumentace, ve formě zápisů do třídních knih. Samostatná složka je vedena s ohledem na psychoterapii, kde jsou zaznamenány absolvovaná cvičení a postoje odsouzeného. Obdobná složka je vedena i při absolvování arteterapie, kde jsou archivovány jednotlivé kresby odsouzených. Pravidelné porady probíhající 4 krát do roka řeší zvyšování kvality, vyhodnocování individuálních vzdělávacích plánů a personální opatření. Dále se v této kapitole autorka práce zaměří na popis vybraných aktivit oddělení.

6.1 Skupinová terapie

Tato aktivita probíhá pod vedením psychologa a vychovatele terapeuta 4x týdně, po dobu dvou vyučovacích hodin. Jejím cílem je hledání odpovědného chování a současně určitá pomoc při hledání odpovědi na kořeny a počátky jejich současného jednání. Jedná se o speciálně výchovnou aktivitu, metodicky vycházející z terapeutických směrů transakční analýzy, kognitivně behaviorálních technik a systemického přístupu.

Transakční analýza, jako prostředek terapie klade důraz na jedince jako na osobnost. Zaměřuje se na vývoj, rodinné prostředí odsouzených, které často svým narušením vedlo k počátku narušených vztahů, ze kterých se v pozdějším věku mohlo vyvíjet patologické chování.

Praktická část terapie je rozdělena do vybraných částí. Jednou z nich je tzv. terapie závislosti a prevence relapsu. Tato část je tématicky zaměřena na drogovou závislost odsouzených. Obsahem náplně této části je zejména komunikace o své minulosti, zvládání stresových zátěží

a řešení nebezpečných situací. S ohledem na následnou resocializaci a předcházení relapsu, je značná část zaměřena i na trávení volného času a mezilidské vztahy (Manuál Specializovaného oddělení, 2010, s. 61-63).

6.2 Sociálně právní poradenství

Cílem této poradensko vzdělávací aktivity je přijetí odpovědnosti za sebe samého, vedoucí k bezproblémovému začlenění po výkonu trestu do společnosti. Aktivita je zaměřena na individuální poradenství jednotlivým osobám i skupinové vzdělání. Z části přijímá a kopíruje systém jednotlivých terapeutických fází.

V terapeutické fázi motivace je aktivita zaměřena na schopnost jedinců posoudit svou současnou sociální situaci. Řešit aktuální problémy spojené se ztrátou dokladů a zhodnotit úroveň kontaktů s rodinou a dalšími blízkými osobami. Při následné fázi týkající se kriminality a kriminálního jednání je aktivita zaměřena na spolupráci s Probační a mediační službou a nevládními neziskovými organizacemi v otázce podmíněného propuštění a dluhové zátěže. Důležitou roli v této fázi je stanovení osobních cílů, které budou přiměřené pro jejich splnění. Ve fázi zaměřené na prevenci drog a drogového relapsu, se aktivita zaměřuje zejména na poradenství o spolupráci s organizacemi zaměřenými na postpenitenciární péči v oblasti drogové problematiky, zvládání konfliktních situací přiměřeným způsobem nebo zájmu o získání zaměstnání. Aktivita sociálně právního poradenství probíhá v intervalech dvou vyučovacích hodin týdně (Manuál Specializovaného oddělení, 2010, s. 27-29).

6.3 Pohybově relaxační technika

Tato výchovná aktivita je vedena vychovatelem terapeutem. Nabízí možnost stimulace agresivity vězněných osob. Napomáhá zlepšování jejich zdravotního stavu a návyku pro trávení volného času v občanském životě. S ohledem na kolektivní hry je kladen důraz i na prostředek spolupráce. V neposlední řadě napomáhá některým jedincům ve zlepšení jejich celkového bodového hodnocení. Pohybově relaxační aktivita je prováděna formou her, které probíhají vně i mimo budovu. K její činnosti je využíváno sportovní hřiště, kde se hrají míčové hry. V případě nevhodného počasí nebo zimního období probíhá aktivita v budově Specializovaného oddělení, kde mají odsouzení k dispozici stolní tenis, kulečnick nebo šipky. V případech mimořádných sportovních událostí, je zde možnost sledovat přímé přenosy

sportovních utkání.

Pravidelně, zde probíhají i turnaje a s ohledem na využívání sportovního hřiště probíhá během aktivity i jeho samotná údržba (Manuál Specializovaného oddělení, 2010, s. 45-47).

Mezi velmi zajímavé aktivity patří i cvičení jógy, které je speciálně zaměřeno na zklidnění odsouzených a obnovení koordinace pohybů, která ve většině případů byla zasažena v důsledku užívání omamných a psychotropních látek. Mezi odsouzenými je velmi oblíbená.

7. Péče o zaměstnance

S ohledem na vysoce psychicky zátěžové pracovní prostředí je nutné věnovat značnou péči i samotným zaměstnancům, abychom předcházeli syndromu vyhoření a jiným negativním psychickým problémům v důsledku výkonu jejich zaměstnání. Jedním z možných preventivních opatření může být supervize.

7.1 Supervize

S ohledem na pomáhající profese a vysoké psychické zatížení osob, pracujících na SpO, probíhá pro personál oddělení Supervizní setkání v celkovém počtu 22 hodin ročně. Supervizora vykonává externí a interní pracovník na základě NGR č. 4/2009.

Jmenovité obsazení pracovníků SpO:

vedoucí oddělení výkonu trestu – mjr. Mgr. Hana Melicharová

zástupce vedoucí oddělení výkonu trestu – npor. Bc. Petr Prokeš

Psycholog - PhDr. Ing. Zdeněk Kilian

Speciální pedagog – Mgr. Roman Šnyps

Vychovatel terapeut – Bc. Roman Ostrýž

Sociolog – Ing. Mgr. Arias Panamá José Leonardo

Sociální pracovnice – Mgr. Milana Brucknerová

Vychovatel – Bc. Petr Mikšík, Bc. Robert Kotoun

Kaplanka – Vendula Kalusová

(Manuál Specializovaného oddělení, 2010, s. 16).

7.2 Vzdelávání

Pro odborné pracovníky oddělení je zajišťováno průběžné vzdělávání. S ohledem na pracovní pozice jsou odlišné počty hodin. Ve většině případů vzdělávání zajišťuje Vězeňská služba ČR, velmi zřídka mohou v důsledku finančních možností navštěvovat soukromé vzdělávací zařízení.

8. Postpenitenciární péče

V historickém vývoji prošla sociální péče mnoha změnami v rozsahu a způsobu poskytování. Důvodem vzniku postpenitenciární péče je mnoho. Základním prvkem je osvojení a udržení cílů stanovených v penitenciálním procesu, protože nejčastěji k selhání a následné recidivě dochází v průběhu prvního roku po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Důležitou roli v postpenitenciární péči hrají i všeobecné názory společnosti na kriminalitu, podle kterých se mění rozsah a způsob pomoci takovým osobám.

V 70. letech minulého století v tehdejší Československé socialistické republice se začalo hojně diskutovat o nutnosti následné péče pro osoby propuštěné z výkonu trestu. Dlouhé diskuse vyústily k potřebě vytvoření funkce sociálního kurátora. Začlenění byli do okresních národních výborů a jejich hlavní pracovní náplní bylo dokončení nápravy osob po propuštění z nápravně výchovných ústavů (pozn. dřívější název pro věznice).

První koncepce sociální péče pro osoby tzv. společensky nepřizpůsobivé, kam nepatří pouze osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody či vazby, ale i osoby bez přístřeší, začala vznikat po roce 1975. Práce sociálního kurátora byla legislativně řízena zákonem č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení a zákonem České národní rady o působnosti orgánů Československé socialistické republiky.

K výraznějším změnám dochází později a to v 90. letech. Hlavním důvodem bylo přijetí standardů a norem OSN a Rady Evropy. V rámci pozdější reformy veřejné správy, která proběhla v roce 2003, kdy byly zrušeny okresní úřady a kompetence okresních úřadů v oblasti sociální péče byly přeneseny na obecní úřady s rozšířenou působností. Reforma

veřejné správy v oblasti přenesené působnosti sebou přinesla i vznik nové pracovní pozice, a to koordinátora sociální péče pro osoby společensky nepřizpůsobivé. V praxi, byla ale tato funkce vykonávána sociálním kurátorem a to platí i dnes. Další důležitá změna nastala s příchodem roku 2007. S účinností od 1. ledna 2007 přichází zákon č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách.

Působnost sociálního kurátora pro dospělé je odvozena z §92, zákona č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, který stanovuje, že obecní úřad s rozšířenou působností koordinuje poskytování sociálních služeb a poskytuje odborné sociální poradenství osobám ohroženým sociálním vyloučením.

Sociální kurátor při práci s klientem působí v oblasti přenesené působnosti výkonu státní správy. Má za povinnost vyhledávat a kontaktovat osoby sociálně vyloučené, nebo ohrožené sociálním vyloučením. Spolupracuje s dalšími složkami, jako je např. Probační a mediační služba, Policie ČR, zdravotnická zařízení. Navštěvuje klienty ve věznicích při jejich výkonu vazby či výkonu trestu odnětí svobody. Velmi častou činností sociálního kurátora v poslední době je zprostředkovávání jednání s dalšími osobami, především z řad rodinných příslušníků. Provádějí sociální intervenci, poskytují pomoc při uplatňování zájmů a práv klientů při vyřizování osobních záležitostí. V neposlední řadě též poskytují psychologickou pomoc, kterou řadím k jedné z velmi významných kompetencí. Součástí práce kurátora je též vedení evidence a spisové dokumentace o práci s jednotlivými klienty.

9. Kontinuální péče

Kontinuální péči můžeme definovat jako sociální péči během všech tří fází trestního procesu a to obvinění z trestného činu, výkonu trestu odnětí svobody a postpenitenciární péči. Základním důvodem, který vedl ke vzniku kontinuální péče byla možnost řešit problémy obviněných nebo odsouzených s velkým předstihem před jejich samotným propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody nebo vazby.

Vznikla na začátku 90.let po amnestii prezidenta republiky z iniciativy sociálních kurátorů.

Kontinuální péče přinesla do práce sociálního kurátora rozšíření působnosti jeho práce. Lze tedy říci, že postupem času dochází k přeměně dosavadní postpenitenciární péče na péči kontinuální. Právně je zakotvena ve vyhlášce č. 182/ 1991 Sb., kde je uveden i okruh osob, kterým je poskytována. Je zde kladen velký důraz na spolupráci sociálního kurátora, sociálních pracovníků Vězeňské služby ČR a kurátorů pro mládež. Vzájemná informovanost

je jejím základním pilířem. V důsledku přináší prohloubení funkce výkonu trestu ve smyslu opětovného začlenění klientů do společnosti. Na základě vytvoření socioterapeutického vztahu mezi klientem a sociálním kurátorem lze předejít pozdějším problémům. Tento vztah by měl být založen na důvěře, trpělivosti a v neposlední řadě je důležitou součástí i profesní dovednost sociálního pracovníka.

Klient by měl být veden k samostatnosti a odpovědnosti za své jednání. V zásadě se již upustilo od paternalistického vztahu ke klientovi, jak tomu bylo před listopadem roku 1989. Kdy klient byl v pasivní pozici, která ho zbavovala odpovědnosti již předem. Vše mu bylo zařízeno, vyřízeno a on pouze v tom lepším případě na oznámení sociálního pracovníka chodil, služby čerpal, aniž by se na vyřízení těchto záležitostí jakýmkoli způsobem podílel.

Přechodem do role aktivní je klient nucen vést odpovědnost svého jednání a sociální pracovník je pouze orgánem poradním. Práce sociálního kurátora je tedy dnes již na bázi dobrovolnosti a v případě nezájmu ze strany klienta, sociální kurátor sociální péči již neposkytuje.

Posiluje motivaci klienta, zmírňuje pocit izolovanosti, napomáhá klientovi při přechodu do občanského života a napomáhá k řešení sociální a kriminální prevence. Kontinuální péče je poskytována i členům jeho rodiny a to bezplatně. Velmi často se sociální pracovník stává i mediátorem mezi klientem a jeho rodinou, kdy tato činnost může vést až k opětovnému navázání kontaktů s rodinou.

Subjekty kontinuální péče můžeme rozdělit na státní a nestátní subjekty. Mezi státní subjekty řadíme sociálního pracovníka Vězeňské služby ČR, sociálního kurátora, kurátora pro mládež, ale i zdravotnická zařízení, kde se vykonává ochranná léčba, různé výchovné zařízení, případně také ústavní léčba. Do kategorie nestátních subjektů řadíme různé neziskové organizace, které poskytují sociální péči a služby, např. ADRA, Naděje, Armáda Spásy. Různé občanské sdružení a církevní charitu (Černíková, 2008, s.209 – 225).

PRAKTICKÁ ČÁST

Empirická část této práce bude zaměřena na analýzu činnosti Specializovaného oddělení výkonu trestu ve věznici Příbram, které je svou povahou specializované na odsouzené s

poruchami osobnosti a chování v důsledku užívání omamných a psychotropních látek. Současně bude analyzován profil nejčastěji umísťovaných vězněných osob, od kterého se odvíjí volba postupů výchovného zacházení s ohledem na jeho působení.

Cílem předložené práce je analýza specifík osobnostních charakteristik odsouzených, zařazených na tomto oddělení. Byly stanoveny následující předpoklady:

U některých osob, zařazených na specializovaném oddělení výkonu trestu dochází ke změně postojů, názorů na dopouštění se trestné činnosti. Zaujímají vyšší míru odpovědnosti za své chování, což má význam na jejich opětovné začlenění do společnosti. Využívají zde speciálních vzdělávacích a výchovných aktivit.

Výzkum bude probíhat ve věznici Příbram za pomoci dotazníkové metody, výzkumným vzorkem pak budou odsouzení, zařazení k výkonu trestu na SpO.

Popis zkoumaného vzorku profilu odsouzeného, byl navržen za pomoci šesti kategorií, které jsou složeny z: věku, vzdělání, kriminální anamnézy, drogové oblasti, rodiny a zaměstnání.

10. Analýza profilu odsouzeného zařazeného do výkonu trestu odnětí svobody na Specializované oddělení výkonu trestu

Otázka č. 1 byla změřena na věk respondentů a byla rozdělena do 4 skupin.

Tabulka č. 4 - *Věk odsouzených*

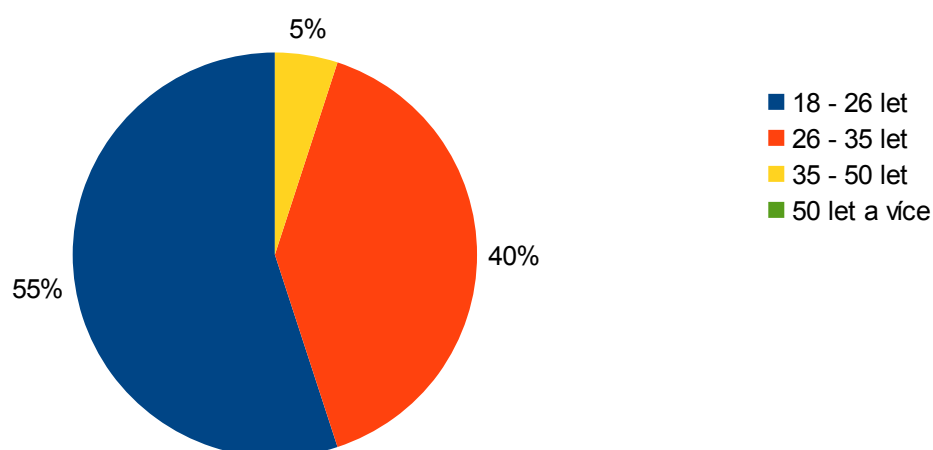
Věková kategorie	Počet odsouzených	Uvedeno v %
18 – 26 let	16	55
26 – 35 let	22	40
35 – 50 let	1	5
50 a více let	0	0

Z uvedených informací vyplývá, že nejpočetnější věkovou skupinu vězněných osob, zařazených do výkonu trestu na SpO, tvoří věková skupina 26 – 35 let. Osoba starší 50 let se

na tomto oddělení nevyskytuje.

Graf č. 1

Věk

Další sledovanou informací bylo zjištění dosaženého vzdělání těchto osob, které je významným indikátorem pro jejich bezproblémovou reintegraci do společnosti po odchodu z výkonu trestu.

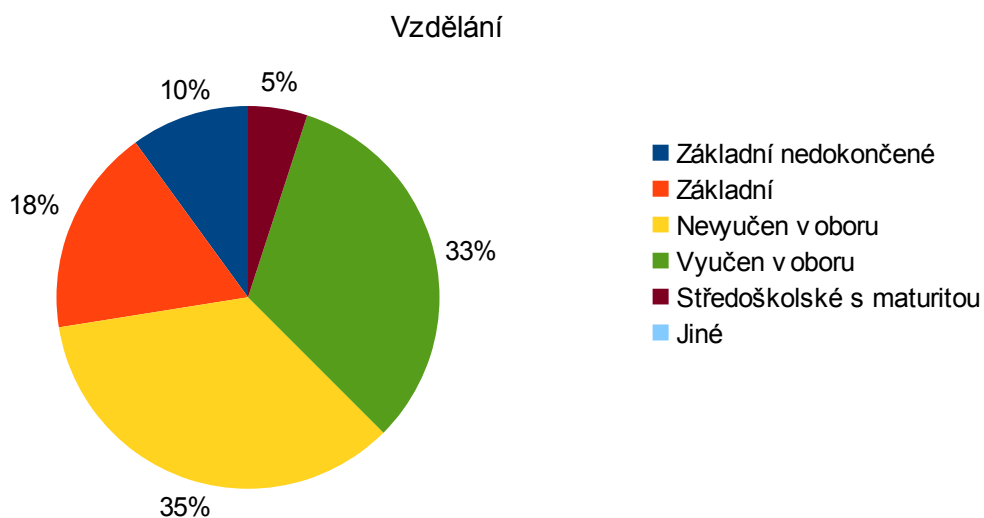
Tabulka č. 5 - *Vzdělání*

Vzdělání	Počet odsouzených	Uvedeno v %
Základní nedokončené	4	10
Základní	7	18
Nevyučen v oboru	14	35
Vyučen v oboru	13	33
Středoškolské s maturitou	2	5
Jiné	0	0

Ze zjištěných informací vyplývá, že nejvíce osob je nevyučeno v oboru. Následnou nejpočetnější skupinu tvoří odsouzení, kteří jsou v oboru vyučeni a mají zakončené

středoškolské vzdělání výučním listem.

Graf č. 2

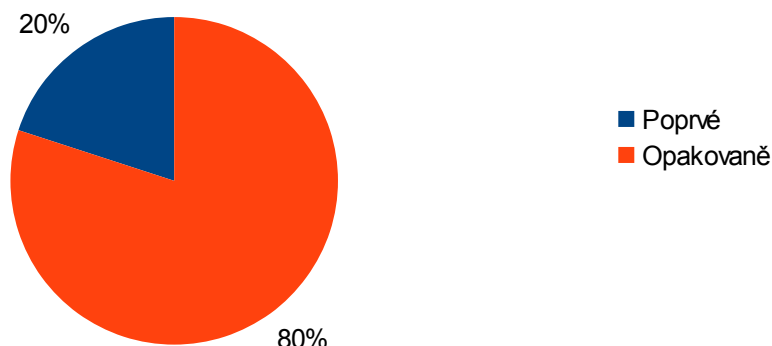
Otázka v pořadí č. 3, byla zaměřena na zjištění informací jejich kriminální anamnézy. Respondenti, zde odpovídali na otázku počtů pobytů ve výkonu trestu odnětí svobody. Výsledným zjištěním byla informace, že zde na oddělení převládají osoby, které jsou již recidivující.

Tabulka č. 6 - Kriminální anamnéza

Pobyt ve VTOS	Počet odsouzených	Uvedeno v %
Poprvé	8	20
Opakovaně	32	80

Graf č. 3

Pobyt ve VTOS

Následující otázka č. 4, byla zaměřena též na kriminální anamnézu, kdy respondenti byli dotazováni na celkovou délku pobytu ve VTOS, za svou kriminální historii. Součet celkového počtu let ve výkonu trestu odnětí svobody u všech odsouzených vykázal č. 180, 7 let. V průměru tedy na jednoho odsouzeného připadá dosud 4,5 roku výkonu trestu odnětí svobody.

S ohledem na specifikaci Specializovaného oddělení výkonu trestu, a to pro osoby s poruchou chování v důsledku užívání psychotropních a omamných látek, byla v dotazníku položena otázka na zjištění primárně užívané drogy před posledním výkonem trestu.

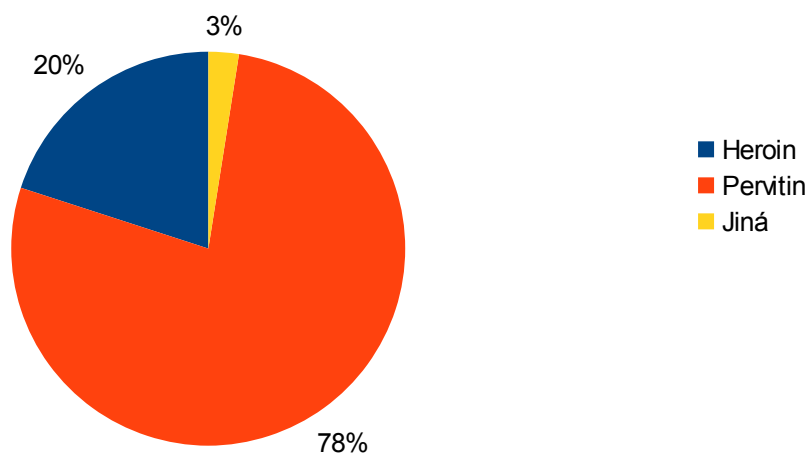
Tabulka č. 7 - Drogová závislost

Primárně užívaná droga	Počet odsouzených	Uvedeno v %
Heroin	8	20
Pervitin	31	77,5
Jiná	1	2,5

Výzkumné zjištění tedy ukázalo, že primárně užívanou drogou před nástupem do posledního výkonu trestu odnětí svobody byl pervitin. V menší míře, pak heroin. Pro potřeby grafického znázornění, byla data zaokrouhlena na celá čísla.

Graf č. 4

Primárně užívaná droga před nástupem do VTOS

Následující otázka položená respondentům byla zaměřena na jejich rodinné zázemí, které je významným faktorem v utváření vazeb a sociálních návyků.

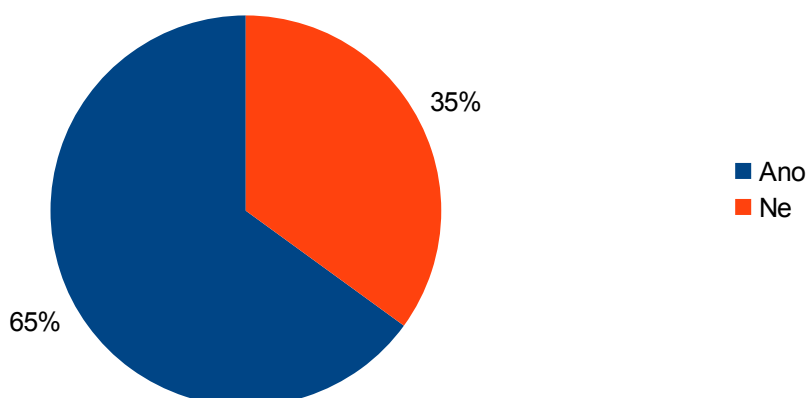
Tabulka č. 8 - Rodinné zázemí

Rozvod rodičů	Počet odsouzených	Uvedeno v %
Ano	26	65
Ne	14	35

Ze zjištěných informací vyývá, že převážná většina odsouzených pochází z neúplných rodin, kdy rodiče byly rozvedeni a výchova dětí byla svěřena do péče jednoho z rodičů.

Graf č. 5

Rozvod rodičů

V otázce č. 7 se autorka výzkumu zaměřila zjištění informací týkajících se výchovy. Počet 32 odsouzených vypovědělo, že byli vychováváni doma, pouze 8 respondentů odpovědělo, že byli vychováváni v dětském domově nebo výchovném zařízení. Z uvedených skutečností vyplývá, že 80% respondentů bylo vychováváno v rodině, 20% respondentů nikoliv.

Otázka č. 8 se zaměřila na fyzické trestání respondentů v období dětství, které bylo vymezeno dobou od 0 – do 18 let věku. Dvacetšest osob v dotazníkovém šetření uvedlo, že v tomto období docházelo k jejich fyzickému trestání, a to minimálně jednou týdně, což v procentuálním vyčíslení činí 65%. Ostatní skupina tvořena 14 osobami uvedla, že k fyzickému trestání v jejich dětství nedocházelo. Tato skupina činí 35%.

Otázka předposlední, č. 9, byla zaměřena na jejich partnerský vztah. S ohledem na resocializační proces je toto zjištění velmi přínosné, jelikož zásadním způsobem ovlivňuje úspěšnost tohoto procesu.

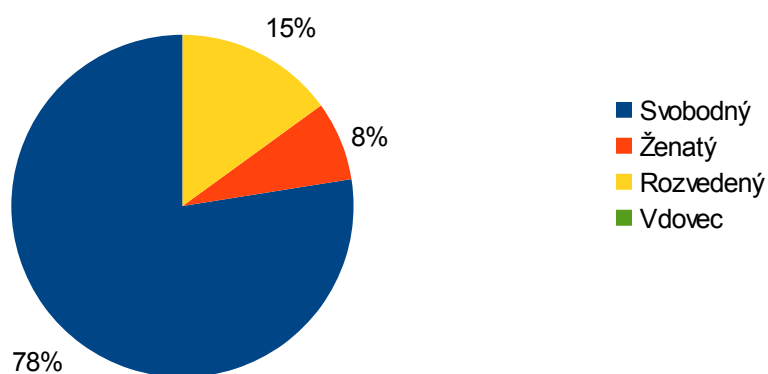
Tabulka č. 9 - Partnerský vztah

Partnerský vztah	Počet odsouzených	Uvedeno v %
Svobodný	31	77,5
Ženatý	3	7,5
Rozvedený	6	15
Vdovec	0	0

Z výzkumu vyývá, že celých 77,5% respondentů je svobodných. Bližší údaj, zda-li se jedná o partnerský vztah nebo je osoba bez partnera nebylo zjišťováno. Pro potřeby grafického znázornění byli údaje zaokrouhleny na celá čísla.

Graf č. 6

Partnerský vztah

Poslední otázka v dotazníkovém šetření byla zaměřena na zaměstnání, které je také významným faktorem ovlivňujícím reintegraci odsouzeného do společnosti. Má výpovědní hodnotu o pracovních návycích odsouzených mimo výkon trestu odnětí svobody.

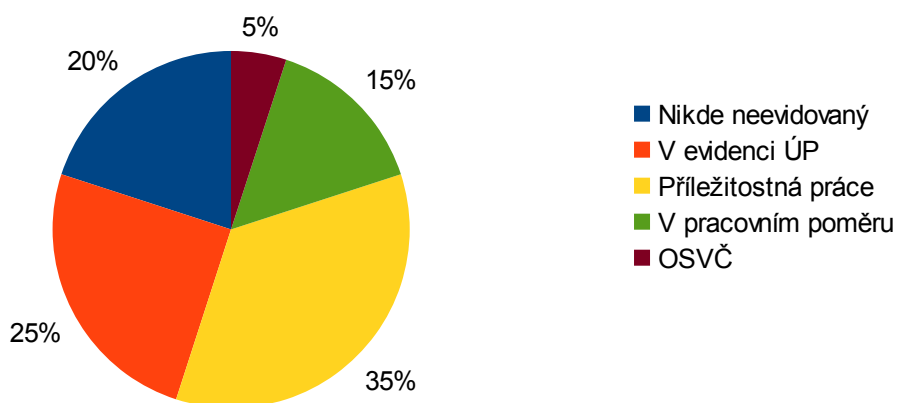
Tabulka č.10 - Pracovní činnost

Zaměstnání za posledních 6 měsíců před nástupem do VTOS	Počet odsouzených	Uvedeno v %
Nikde neevidovaný	8	20
V evidenci ÚP	10	25
Příležitostná práce	14	35
V pracovním poměru	6	15
OSVČ	2	5

Výzkum v této oblasti vykázal, že nejčastěji respondenti pracovali příležitostně, jen 6 osob bylo v pracovním poměru a dva byly samostatně výdělečně činní. Velmi významnou skupinou se ukázala skupina odsouzených, kteří byli v evidenci Úřadu práce evidováni, jako uchazeči o zaměstnání.

Graf č.7

Zaměstnání za posledních 6 měsíců před nástupem do VTOS

10.1 Kazuistika

V případové studii budu popisovat odsouzeného, který na Specializovaném oddělení výkonu trestu odnětí svobody byl umístěn při mé studijní stáži již dva měsíce a ve výkonu trestu byl 6 měsíců. Pojmenuji ho jménem Tomáš.

Kriminální anamnéza

Tomáš byl odsouzen ke čtyřem letům odnětí svobody nepodmíněně za účast na loupežném přepadení recepční v hotelu. Loupež byla provedena ve skupině a za použití střelné zbraně. On sám byl v této situaci tím, kdo mířil zbraní na recepční a podle jeho slov neměl v úmyslu vystřelit. Zbraň, nabitá ale byla. U jeho osoby byla diagnostikována disociální porucha osobnosti s agresivními sklony a narcismus. Nejednalo se o jeho první odsouzení. Dříve byl odsouzen k nepodmíněnému trestu za výtžnictví a majetkovou trestnou činnost.

Rodinná anamnéza

Z jeho napsaného životopisu vyplynulo, že pocházel z úplné rodiny, jako dítě byl neplánovaný, ale současně chtěný. Své dětství do doby 3 let popisuje jako šťastné. V této době se mu narodila mladší sestra, na kterou se velmi těšil a jako správný muž se o ni staral, ochraňoval ji a nikdo jí nesměl ublížit. V období 4 let jeho matka začala konzumovat alkohol ve větší míře. Stále se o něho a jeho sestru starala. Když mu bylo 6 let, rodiče se rozvedli, jelikož závislost jeho matky na alkoholu byla již neúnosná. On i jeho sestra byly svěřeni do péče otce a nastěhovali se k prarodičům. Jeho otec byl dlouhou dobu v práci, aby finančně zajistil péči o obě děti a jejich výchova v podstatě stála na výchově prarodičů. Jelikož byl chlapec, staral se o něj zejména jeho děda, protože babička zastávala v rodině funkci matky, věnovala se domácím pracím.

Sociální anamnéza

V pozdějším věku vstoupil společně s vrstevníky do party hnutí skinheads a začal mít problémy se zákonem. Začal se projevovat jeho narcismus. Jeho kriminální kariéra začala okolo 14 roku věku drobnými krádežemi. Přibližně v 18 letech poprvé i s pravcovým přesvědčením užil pervitin, jehož užívání se mu zalíbilo. Přinášelo mu únik z reality. Posléze se jeho drogová kariéra rozjela, užíval kokain, LSD a posléze heroin. Podle jeho slov si užíval život plnými doušky. Nedostatek finanční hotovosti na nákup drog řešil krádežemi aut, nebo jinou majetkovou trestnou činností. Jeho otec tuto situaci těžce nesl, v tomto období si našel novou přítelkyni, kterou ovšem Tomáš nikdy nepřijal. Svého otce měl rád, ale s jeho přítelkyní měl vztahy špatné. Stále byl však velmi fixován na svou sestru. Přes fakt, že mu bylo naměřeno nadprůměrné IQ nedokončil střední školu. V období, kdy byl závislým uživatelem heroinu, došlo ke zmiňovanému přepadení recepční v hotelu.

Z jeho anamnézy lze vyčíst problém požívání alkoholu jeho matky a následnou výchovu

prarodičů, kteří měli na dobu jeho výchovy již zastaralé názory. Z pohledu emocionálního jednání je prokazatelné, že mu při jeho vývoji v dětských letech chyběl ženský element v rodině, který by mu poskytl pohlázení, emocionální jistotu. Svým otcem, posléze dědou byl ve výchově veden k tomu, že je chlap a jako chlap se musí chovat, musí přece všechno vydržet. Toto je naprosto evidentní v jeho emocionální plochosti až bezcitnosti, jelikož není naučen dávat své emoce najevo, jakoby to bylo okolní společností zakázané nebo považované za projev slabosti.

Jeho agresivita se především zvyšovala v důsledku užívání drog, problémy s výbušným jednáním má však i v osobním životě, jelikož není schopen zvládat zátěžové stresové situace. V jeho jednání je zřejmý velký cit pro spravedlnost a není schopen nespravedlnost ani připustit. Život též hodnotí pouze jako černý nebo bílý a neexistuje nic mezi tím.

Pobyt na Specializovaném oddělení

Na oddělení se choval přijatelným způsobem, dodržoval nařízení příslušníků Vězeňské služby, obdržel několik pochval a v rámci pobytu ve věznici neměl žádné problémy. Abnormálním způsobem dodržoval zásady slušného chování, což je u lidí s narcismem typické a na oddíle výkonu trestu byl považován za vůdčí osobnost, která ale v případě problémů stála opodál, tudíž jakýchkoliv konfliktů se neúčastnil, a to i v případě, že byl jejich organizátorem.

Terapie v případě jeho osoby byla zaměřena na rozpoznání stresových situací, jejich následné řešení a sebekontrolu. V současné době již drogy nebere přibližně 1 rok. Abstinenční příznaky podle svých slov již nemá, neuvědomuje si ovšem, že abstinenci příznaky se budou objevovat u jeho osoby již po zbytek života. Před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody měl několik partnerek, se kterými sexuálně žil. Během pobytu na Specializovaném oddělení výkonu trestu odnětí svobody své budoucí životní plány hodnotil jako náročné, ale přes to dosažitelné. Má v plánu dokončit si středoškolské vzdělání, vrátit se k práci, kterou vykonával před nástupem do výkonu trestu, podnikal. Chce být společností jako osoba trpící narcismem uznávaný a dokonalý. Jako prioritu označuje splacení dlužných pohledávek, která má v souvislosti s uvězněním a drogovou kariérou. V osobním životě by chtěl založit rodinu, ale přemýšlí, zda je vhodné si vybrat jednu ze svých minulých mnoha partnerek, nebo zda si bude hledat novou, aby nebyl zatížen svou minulostí.

Prognóza

Z profesionálního hlediska lze říci, že pokud se Tomáš naučí zvládat své emoce ve vypjatých situacích, nebo těmito situacím alespoň předcházet, bude abstinovat v užívání drog, jeho začlenění do společnosti bude bez problémů a v následujícím životě je jeho případné selhání již nepravděpodobné. S ohledem na jeho věk je patrné, že klesá jeho tendence k akci a potřebě adrenalinu.

10.2 Souhrn

Výzkum probíhal za pomoci dotazníkové metody a celkem bylo položeno 10 otázek. Odsouzení se podíleli na vyplnění dotazníku anonymně, dobrovolně a byl jim předán osobně na Specializovaném oddělení ve věznici Příbram dne 4.4. 2013. Výzkumným vzorkem byl soubor vězněných mužů na SpO v celkovém počtu 40 osob, což je vyčerpávající vzorek. Dotazník byl vyplněn všemi odsouzenými. Na základě analýzy zjištěných informací byl vypracován profil nejčastěji zařazovaného odsouzeného, z výkonu trestu odnětí svobody na Specializovaném oddělení ve věznici Příbram. Nejčastěji zařazenou vězněnou osobou je muž ve věku 26 až 35 let, který nedokončil středoškolské vzdělání v učebním oboru, což následně komplikuje jeho uplatnění na pracovním trhu. Ve většině případů se živí pouze příležitostnou prací a krátkodobými brigádami. Je zde tedy absence klasických pracovních návyků, ale i pravidelného finančního příjmu.

Odsouzený pochází z neúplné rodiny, byl vychováván tedy pouze jedním z rodičů, a ze zjištěných informací též vyplývá, že byl vychováván doma, nikoli v ústavním zařízení. V dětství byl však fyzicky trestán, ve většině případů respondenti uváděli ve svých odpovědích, že k fyzickému trestání docházelo jednou za týden. Profil odsouzeného též vykazuje, že v současné době je již opakovaně ve výkonu trestu a v průměru má za sebou odpykaný 4,5 letý trest odnětí svobody.

Je pravidelným uživatelem omamných a psychotropních látek. Primárně užívanou drogu před nástupem do výkonu trestu výzkum prokázal užívání pervitinu. Následné zjištění ukázalo, že odsouzený je svobodný. Lze se však domnívat, že žije v partnerském vztahu.

Na základě zjištěného profilu odsouzeného lze zhodnotit jeho problémy komplexně a zacílit pomoc na jeho potřeby. Lze říci, že zvolený terapeutický průběh, složený z fáze motivační, zaměřené na kriminalitu, prevenci drog a potřebu získat a udržet si zaměstnání, přímo

kopíruje potřeby odsouzených na tomto oddělení. Speciálně výchovné, vzdělávací a zájmové aktivity, které jsou obsaženy v programu zacházení doplňují komplexní péči a snahu o motivaci a změnu postojů a jednání, vedoucí k úspěšné resocializaci těchto osob do společnosti. Terapeutický program působí uceleně a zahrnuje všechny rizika spojená se změnou jednání odsouzených.

11. Závěr

Teoretická část této bakalářské práce byla zaměřena na popis penitenciárního procesu v obecné rovině. Blíže měla seznámit čtenáře s činností Specializovaném oddělení výkonu trestu ve věznici Příbram, které je svou povahou zaměřeno pro odsouzené s poruchami osobnosti a chování v důsledku užívání omamných a psychotropních látek.

Zkušenosti z oblasti vězeňství nasvědčují, že nemalá část odsouzených nastupuje do výkonu trestu již se závislostí na drogách a na tuto situaci je nutné adekvátním způsobem reagovat. Osobnost těchto jedinců je tedy značně pozměněna a představuje pro personál věznice vysoká bezpečnostní rizika v důsledku možného napadení. Jejich jednání je nepředvídatelné a neadekvátní. Je tedy potřebné věnovat této skupině odsouzených zvláštní pozornost a realizovat specifické formy zacházení.

Empirická část této bakalářské práce byla zaměřena na analýzu činnosti Specializovaného oddělení, zejména na jeho výchovný význam pro odsouzené, zařazené k výkonu trestu na tomto oddělení. Stanovený předpoklad, že u odsouzených dochází k vlivem speciálního výchovného zacházení na daném oddělení ke změně postojů, náhledů a zaujímají vyšší míru odpovědnosti ke svému chování, se ukázal jako oprávněný.

Speciálně výchovné a vzdělávací aktivity jsou s ohledem na zjištěný profil odsouzených a problematiku jejich osobnostních charakteristik vhodně zvolené a představují pro odsouzené možnost předcházení negativních jevů jejich chování, které vedou k recidivě.

12. Příloha

Dotazník

Vybrané odpovědi prosím označte křížkem.

1. Věk

- ☐ 18 – 26 let
- ☐ 26 – 35 let
- ☐ 35 – 50 let
- ☐ 50 a více let

2. Vzdělání

- ☐ Základní nedokončené
- ☐ Základní
- ☐ Nevyučen v oboru
- ☐ Vyučen v oboru
- ☐ Středoškolské s maturitou
- ☐ Jiné

3. Pobyť ve VTOS

- ☐ Poprvé
- ☐ Opakovaně, po kolikáté, č.

4. Počet let ve výkonu testu:

- ☐ č.

5. Primárně užívaná droga před nástupem do VTOS

- ☐ Heroin
- ☐ Pervitin
- ☐ Jiná

6. Rozvod rodičů

- ☐ Ano
- ☐ Ne

7. Byl jste vychováván v nějakém zařízení

- ☐ Ano
- ☐ V případě ano, v jakém:
- ☐ Ne

8. Byl jste v dětství fyzicky trestán?

- ☐ Ano
- ☐ V případě ano , jak často
- ☐ Ne

9. Partnerský vztah

- ☐ Svobodný
- ☐ Ženatý
- ☐ Rozvedený
- ☐ Vdovec

10. Posledních 6 měsíců před VTOS jste byl:

- ☐ Nikde neevidovaný
- ☐ V evidenci ÚP
- ☐ Příležitostná práce
- ☐ V pracovním poměru
- ☐ OSVČ

13. Seznam použité literatury:

- BAŠTECKÁ, Bohumila, GOLDMANN, Petr.** *Základy klinické psychologie*. 1. Vydání. Praha: Portál, 2001. S. 440. ISBN 80-7178-550-4
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al..** *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978- 80- 7380- 138- 0
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila.** *Foremní psychologie*. Aleš Čeněk, 2008. ISBN 80-86473-86-4
- FISHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří.** *Sociální patologie*. 1.vydání. Grada Publishing a.s., 2009. ISBN 978-80-247-2781-3
- FROMM, Erich.** *Anatomie lidské destruktivity*. Praha: AURORA, 2007. ISBN 978-80-7299-089-4
- HAVRDOVÁ, Zuzana.** *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: OSMIUM, 1999. ISBN 80-902081-8-5
- MATOUŠEK, Oldřich.** *Metody řízení sociální práce*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-548-2
- PRAŠKO, Ján.** *Poruchy osobnosti*. 1. Vydání. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-737-X
- VÁGNEROVÁ, Marie.** *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. Vydání. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3
- SOCHŮREK, Jan.** *Kapitoly z penologie III*. 1. Vydání. Liberec: TUL, 2007. ISBN 978-80-7372-205-0

Další použité zdroje:

- Manuál Specializovaného oddělení věznice Příbram. 2010. (interní dokument, č.j.: VS 155/2010-04/Všeob./30
- Vězeňská služba ČR. VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. *České věznice: Věznice Příbram*. [online]. 2010. vyd. Praha: Vězeňská služba ČR, 2010 [cit. 2013-04-23]. Dostupné: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Publikace/ceske_veznice.pdf
- NGŘ 42/2009, o pravidlech pro zřizování a činnost SpO
- Česká republika. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody*. In: ÚZ. Ostrava: Sagit, 2009, č. 716 ISBN 978-80-7208-732-7.
- Česká republika. *Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby*. In: ÚZ. Ostrava: Sagit, 2009, č. 716 ISBN 978-80-7208-732-7.

Česká republika. *Zákon o vězeňské a justiční stráží*. In: Sbírka zákonů. 1992., č. 555/1992, č. 112

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 378/2004 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 377/2004 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, v platném znění

Drogová poradna. [online]. [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://www.drogovaporadna.cz/>